

УДК 341.94

*Олексій Александров, к.ю.н.
(доцент кафедри екології і безпеки життєдіяльності
Державного економіко-технологічного університету транспорту)*

КОЛІЗІЙНІ НОРМИ В ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ, УСКЛАДНЕНИХ ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ

Стаття присвячена вирішенню конфлікту колізій у трудових правовідносинах, ускладнених іноземним елементом при виборі права (закону) країни стороною трудового договору.

Визначена специфіка і складність колізійної норми, що міститься в колізійній прив'язці, від якої залежить правильність вибору застосовуваного права сторонами трудового договору з ускладненням іноземним елементом в разі виникнення трудового конфлікту. Встановлені типи колізійних прив'язок і визначена їх роль у міжнародному приватному праві в разі виникнення конфлікту.

Установлено, що в країнах Євросоюзу підсудність справ з трудових відносин, ускладнених іноземним елементом, дозволяється відповідно до Брюссельської конференції 1968 р. (у редакції 1989 р.). Ця Конвенція встановлює єдину підсудність для всіх спорів, які впливають із трудових відносин, за місцем роботи.

Зроблені висновки щодо подолання труднощів у сфері трудових правовідносин, ускладнених іноземним елементом при виборі права країни.

Ключові слова: міжнародне приватне право, іноземний елемент, колізійна норма, матеріально-правова норма, колізійна прив'язка, вибір права, регламент.

*Алексей Александров, к.ю.н.
(доцент кафедры экологии и безопасности жизнедеятельности
Государственного экономико-технологического университета транспорта)*

КОЛЛИЗИОННЫЕ НОРМЫ В ТРУДОВЫХ ПРАВООТНОШЕНИЯХ, УСЛОЖНЕННЫХ ИНОСТРАННЫМ ЭЛЕМЕНТОМ

Статья посвящена решению конфликта коллизий в трудовых правоотношениях, усложненных иностранным элементом при выборе права (закона) страны сторонами трудового договора.

Определена специфика и сложность коллизионной нормы, которая находится в коллизионной привязке, от которой зависит правильность выбора

© Александров О.В., 2016

приймаемого права сторонами трудового договору з ускладненим іноземним елементом в разі виникнення трудового конфлікту.

Установлено, що в країнах Євросоюзу підсудність справ по трудовим відносинам, ускладнених іноземним елементом вирішується в відповідності з Брюссельською конвенцією 1968 р. (в редакції 1989 р.). Данна Конвенція встановлює єдину підсудність для всіх спорів, що виникають з трудових відносин, по місцю виконання роботи.

Зроблено висновки про подолання складностей в сфері трудових правовідносин, ускладнених іноземним елементом при виборі права країни.

Ключові слова: міжнародне приватне право, іноземний елемент, колізійна норма, матеріально-правова норма, колізійна прив'язка, вибір права, регламент.

Oleksii Alexandrov, PhD

(Associate Professor of Ecology and Life Safety

State Technological and Economics University of Transport)

RULES OF CONFLICT LAWS IN LABOR RELATIONS COMPLICATED BY A FOREIGN ELEMENT

The article is devoted to resolution of rules of conflict laws in labor relations complicated by a foreign element while choosing the justice (law) country parties to the labor contract.

We determined the specificity and complexity of the rules of conflict laws contained in the point of contact, which depends on the right choice of applicable law by the parties of the labor contract with a foreign element in the complicated case of a labor dispute. We established types of point of contact and defined their role in private international law in case of conflict.

It is found that in Europe the jurisdiction of cases of labor relations complicated by a foreign element, permitted under Brussels Convention 1968 (as amended in 1989). The Convention establishes a single jurisdiction for all disputes arising out of labor relations in the workplace.

We complicated conclusions to overcome difficulties in the labor relations by a foreign element while choosing the law of country.

Key words: private international law, a foreign element, rules of conflict laws, substantive rules, point of contact, choice of law, standing order.

Постановка проблеми та її актуальність. Нині важливо встановити юридичну правову природу вибору права належного правопорядку конкретної країни в разі вирішення трудових конфліктів законів, ускладнених іноземним елементом. Тому визначення вибору права країни національного або іноземного, на наш погляд, дає можливість з'ясувати не тільки теоретичну, а й практичну сторону трудових відносин, ускладнених іноземним елементом.

Аналіз досліджень і публікацій. Цю проблематику вивчали В. П. Звеков, О. О. Мережко, В. П. Жушман і І. А. Шуміло, З. М. Мнушко, М. В. Чмихало,

С. Б. Крилова, М. М. Богуславський, І. Я. Кисельов, В. В. Васильченко, О. М. Садікова, А. С. Довгерт, О. В. Довжук, А. А. Рубанов, В. М. Коссак, С. М. Сергєєва та ін. Аналіз останніх наукових праць з проблем колізійного регулювання конфліктів трудових законів з іноземним елементом свідчить про те, що науковці приділяють увагу як теоретичним, так і практичним питанням. Але у зв'язку з деякими змінами чинного законодавства та уточненням певних проблем при виборі сторонами права Країни виникають конфлікти в трудових відносинах, ускладнених іноземним елементом.

Мета даної статті: з'ясувати деякі проблеми вибору права країни при вирішенні трудових конфліктів законів з іноземним елементом та визначити шляхи їх подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі розвитку формування відкритого міжнародного співробітництва в Україні здійснюються економічні реформи, а також зростають міжнародні, політичні, економічні та інші контакти. Тому, на наш погляд, вивчення світового досвіду у сфері правового регулювання праці дає змогу вдосконалювати національне законодавство у всіх сферах суспільного життя, зокрема у сфері трудових правовідносин з іноземним елементом у вирішенні деяких трудових конфліктів.

Кожна держава з метою захисту власних національних інтересів встановлює певну процедуру (правила) в'їзду на територію іноземних громадян. Багато країн світу обмежує в'їзд іноземних громадян, встановлюючи певні правила, зокрема одержання спеціального дозволу на отримання роботи (такі дозволи вимагають за законодавством Німеччини, Франції, Великої Британії, США, Австрії та інших держав) [20, с. 219–220]. Зокрема, у ст. 341–4 Трудового права Франції зазначено: «Іноземець не може займатися професійною діяльністю за наймом у Франції без попереднього отримання дозволу на роботу» [26, с. 69]. Крім цього, деякі країни встановлюють щорічні квоти на в'їзд іноземних громадян з метою працевлаштування (США, Австрія, Швеція та ін.) або запроваджують додаткове спеціальне законодавство, що регулює трудові правовідносини на спільних підприємствах та у вільних економічних зонах (закон КНР про спільні підприємства з китайським та іноземним капіталом) [20, с. 220].

Однією з головних проблем регулювання міжнародних трудових відносин є колізійна і матеріально-правова проблема. У більшості країн Міжнародне приватне право містить у собі колізійні норми, які розробляються на національному і міжнародному рівнях, крім цього, воно містить і колізійні прив'язки, які регулюють різного роду трудові відносини з іноземним елементом. В. П. Звеков дійшов висновку про те, що система норм, яка впливає на трудові правовідносини з іноземним елементом, формує МПП – підгалузь міжнародного приватного трудового права, що складається з матеріально-правових і колізійних норм [17, с. 410]. Як зазначає О. О. Мережко, «матеріально-правова норма... безпосередньо регулює поведінку суб'єктів міжнародного приватного права, колізійна норма в міжнародному приватному праві не визначає змісту прав та обов'язків цих суб'єктів, а лише вказує на компетентний матеріально-правовий закон, який підлягає застосуванню в разі конфлікту (колізії) цивільного законодавства різних країн» [27, с. 156]. Тому при виникненні трудових відносин з іноземним елементом потрібно звертатися не тільки до основних колізійних правил, а й до спеціальних правил, тобто до правил правового режиму іноземців в галузі трудової діяльності, які мають юридичний зв'язок із правопорядками двох і більше держав, внаслідок чого, як зазначають дослідники

В. П. Журман і І. А. Шуміло «під час їх регулювання виникає так звана колізія правових систем держав, з якими пов'язані суб'єкти чи об'єкти правовідносин або ж юридичні факти, що вплинули на їхнє виникнення, зміну чи припинення. При цьому правове регулювання тих самих правовідносин у країнах світу настільки відрізняється, що юридичні наслідки застосування того чи іншого правопорядку можуть призвести до прямо протилежних наслідків» [20, с. 15].

На думку С. Б. Крилова, «дійсне міжнародне приватне право» створює договірні відносини, предметом яких є безпосереднє правове регулювання, а що стосується «колізійного характеру регулювання», то ці норми також мають міжнародно-правовий характер, «оскільки з приводу тієї або іншої норми встановлюються відносини держав і в основі колізійної норми нерідко буває віками сформований міжнародний звичай» [24, с. 7]. М. М. Богуславський влучно помітив, що в класичній англійській доктрині під загальним поняттям «private international law» або «conflict of law» традиційно розуміють, по-перше, проблему юрисдикції вітчизняних судів по справах, які стосуються галузі міжнародного приватного права, по-друге, проблему вибору права, по-третє, проблему визнання і виконання іноземних рішень [24, с. 11]. Тому, на наш погляд, вибір правової норми є однією з важливих і складних проблем у міжнародному приватному праві (далі МПП – *О. А.*) різних країн світу. Також слід зауважити, що в більшості випадків за допомогою колізійних норм здійснюються правила вибору належного правопорядку щодо регулювання трудових відносин з іноземним елементом до матеріального права конкретної держави. При вирішенні колізійного питання здійснюється вибір права щонайменш двома країнами, коли закони двох держав претендують на регулювання і розв'язання тих само приватноправових відносин з іноземним елементом за допомогою внутрішнього національного законодавства та інших спеціальних правил, які визнані доктриною та законодавством з МПП майже всіма країнами світу. Як зазначає І. Я. Кисельов, для «вирішення спірного питання у зв'язку з конфліктом законів різних країн необхідно застосовувати не тільки колізійні норми, а й матеріально-правові правила» [18, с. 178]. В. В. Васильченко підкреслює, що колізійні норми належать до відсильних норм, «вони регулюють правовідносини не самостійно, безпосередньо, а в сукупності з матеріальними нормами тієї правової системи до якій вони відсилають» [16, с. 3]. О. М. Садіков зауважує, що в процесі застосування колізійних норм при розгляді різних правових систем країн, необхідно при виборі правової норми включати дві чітко відокремлені, різні за своїми правовими компонентами стадії. На першій стадії потрібно з'ясувати, чи застосовується колізійна норма взагалі, яка саме і до права якої країни воно відсилає. Друга стадія – це вже застосування не самої колізійної норми, а норм матеріального права – національного чи іноземного [19, с. 450]. Процес застосування колізійних норм і його особливості у сфері правозастосовної діяльності залежать від принципу взаємності. На думку О. М. Садікова, принцип взаємності складається з двох видів: матеріальної і формальної. Першій передбачає рівні або схожі обсяги повноважень, другий – надає іноземцям повноваження, які передбачені для власних громадян і організацій [19, с. 451]. Тобто в даному разі лише регламентується механізм дії взаємності у випадках застосування іноземного права.

Для практики судів і доктрини країн Заходу характерні спроби розділити застосування права до трудових відносин за питаннями приватного і публічного права. Одні автори (А. Батиффоль і ін.) відповідно до національної концепції намагаються застосувати до трудових угод загальні колізійні принципи зобов'язального

права (вибір права сторонами на підставі автономії волі сторін, застосування місця укладання угоди та ін.). Інші (Нибуаїе та ін.) ставлять на перший план питання публічно-правового характеру, щодо яких не може застосовуватись іноземне публічне право, а завжди підлягає застосуванню правило країни місця роботи [15, с. 464]. Тобто трудові правовідносини на Заході розглядаються шляхом поєднання приватного і публічного права, де переважають приватноправові норми.

На думку І. Я. Кисельова, у трудових правовідносинах для розв'язання колізійних проблем при конфліктах національних правових законів у країнах Заходу найчастіше застосовуються три колізійні формули:

- закон за домовленістю (автономія волі – «lex voluntatis»;
- закон місця роботи (lex loci laboris) [18, с. 179]; А. С. Довгерт додатковою прив'язкою вважає «закон місця бізнесу наймача» [22, с. 557],
- найбільш придатний для кожного конкретного випадку (трудоного договору) – «принцип найтіснішого зв'язку» [18, с. 179]. А. С. Довгерт вважає резервним, що застосовується в разі множинності випадків міжнародної праці [22, с. 557]. Спеціальні колізійні правила для трудових відносин почали складатися порівняно недавно. Раніше конфлікти законів у цій сфері якщо і вирішувалися, то за допомогою юридичної аналогії [22, с. 556].

У сфері трудових правовідносин у МПП використовується колізійний метод регулювання. Однією із основних колізійних прив'язок є закон місця виконання роботи (lex loci laboris). Зокрема, в абзаці 1 ст. 121 Федерального закону Швейцарії «Про міжнародне приватне право» 1987 р. зазначається: «До трудового договору застосовується право країни, у якому робітник виконує звичайні трудові обов'язки» [6]. В абзаці 1 § 44 в Австрійському законі «Про міжнародне приватне право» 1978 р. зазначено, що трудові договори «регулюються відповідно до права країни, у якій працівник виконує свою звичайну роботу. Це право залишається остаточним, коли працівник направлений на яке-небудь робоче місце в яку-небудь іншу країну» [3]. У деяких випадках, коли робота виконується на території кількох країн, до трудових правовідносин з іноземним елементом застосовується особистий закон роботодавця. Зокрема, в абзаці 1 § 52 Указу Угорщини № 13 «Про міжнародне приватне право» 1979 р. вказано: «Якщо відповідно до трудового договору робота виконується на території декількох країн, то трудові правовідносини регулюються особистим законом роботодавця» [7]. Особистий закон місця виконання роботи застосовується, коли працівник виконує роботу за кордоном під час відрядження. В абзаці 2 § 52 цього Указу зазначено: «Якщо працівник угорського роботодавця виконує роботу, перебуваючи за кордоном у відрядженні або в період тривалого перебування за кордоном, трудові правовідносини регулюються угорським правом» [7]. Таким чином, виклад колізійних прив'язок у кожній країні має свої особливості.

Зокрема, ст. 52 Закону України про МПП регулює колізійний принцип (lex loci laboris) і містить у собі загальне правило, яке регламентує питання визначення права, що застосовується до міжнародних трудових відносин з іноземним елементом: «До трудових відносин застосовується право держави, у якій виконується робота» (lex loci laboris) [16], [21]. Такий тип колізійної прив'язки закріплений у національних законодавствах Австрії, Албанії, Іспанії, Угорщини, Швейцарії, прецедентному праві Бразилії, Нідерландів тощо. Цього ж правила дотримується внутрішнє законодавство України, яка містить у собі колізійні і матеріально-правові норми. Так, ст. 8 Кодексу законів про працю України від 10 грудня 1971 р. вказує: трудові відносини громадян України, які працюють за її межами, а також трудові відносини

іноземних громадян, які працюють на підприємствах, в установах, організаціях України, регулюються законодавством держави, в якій здійснюється працевлаштування (наймання) працівника, та міжнародними договорами України» [10], а якщо міжнародним договором (угодою) України, в яких бере участь Україна, встановлені інші правила, ніж ті, що містить національне законодавство України про працю, то застосовуються правила міжнародного договору (угоди) зазначені в ст. 8-1 цього ж Кодексу [10]. Цього ж правила дотримується ст. 8 Закону України від 5 листопада 2015 року «Про зовнішню трудову міграцію», яка визначає права трудових мігрантів, зокрема звертає увагу на те, що належні умови праці, винагорода, відпочинок і соціальний захист регулюються законодавством держави перебування (*lex loci laboris*) [1]. Ст. 15 цього Закону визначає право трудових мігрантів на відшкодування шкоди, заподіяної під час трудової діяльності в державі перебування (каліцтво, професійне захворювання або інше ушкодження здоров'я), що регулюється законодавством держави перебування [1], тобто застосовується колізійна прив'язка закону країни праці (*lex loci laboris*) та/або умовами трудового договору (контракту) застосовується закон країни укладення угоди про найм (*lex loci delegationis*) [1]. Слід зауважити, що винятки із правил (*lex loci laboris*) визначені у ст. 52 Закону «Про міжнародне приватне право» де чітко зазначено: «...якщо інше не передбачено законом або міжнародним договором України» [16], [21].

На думку А. С. Довгєрта і О. В. Довжук, теоретичною підставою застосування колізійного правила (*lex loci laboris*) як основного у сфері праці є такі аргументи: 1) ця прив'язка стосується більшості відносин, що регулюються трудовим правом, зокрема індивідуальних і колективних відносин; 2) праця виконує свої економічні та інші функції головним чином у країні, у якій вона здійснюється; 3) звичайно, саме в місці роботи працівник інтегрується в трудовий колектив, і звернення до закону цього місця дозволяє, з одного боку, створити рівні умови праці для всіх працівників одного підприємства, а з іншого – забезпечити цілісну та послідовну систему правового регулювання, враховуючи дію імперативних правил праці в даному місці; 4) місце роботи часто є також і місцем судового розгляду конфліктів; 5) сторони трудового договору краще ознайомлені з діючим правом місця роботи; 6) для застосування даної прив'язки має значення також і те, що в даному місці відбувається виникнення трудового договору: роботодавець видає накази, а працівник здійснює свої права [21, с. 224]. Цього основного принципу (*lex loci laboris*) дотримуються Австрія, Іспанія, Канада, Ліхтенштейн, Румунія, Туніс, Угорщина, Швейцарія тощо [16, с. 133]. Як основна формула прикріплення *lex loci laboris* використовується в більшості правових системах країн світу, зокрема цього принципу дотримується і Римська конвенція 1980 р. [9].

Крім «закону держави місця роботи» (*lex loci laboris*), у сфері трудових відносин в МПП в країнах Заходу переважає цивільно-правовий підхід, застосовується колізійна прив'язка як закон «автономія волі» – *lex voluntatis*. Зокрема, ст. 32 МПП Польщі зазначає, що «сторони можуть підпорядкувати трудові відносини обраному ними праву, якщо він має взаємозв'язок з цими правовідносинами» [5]. Як наголосив А. А. Рубанов, принцип «автономія волі» принципово відрізняється від звичайної колізійної норми тим, що в правилах про «автономію волі» мова йде про особливу угоду – про згоду сторін, предметом якої є питання про вибір закону [19, с. 175]. Принцип автономії волі сторін у сфері міжнародного приватного права трансформується в чітко визначене колізійне правило, за допомогою якого здійснюється вибір компетентного правопорядку.

У законодавствах деяких країн є обмеження «автономії волі» сторін при виборі прав, які встановлені з метою захисту слабкої сторони трудового договору. Зокрема, у ст. 8 Регламенту Європейського Парламенту та Ради союзу (ЄС) № 593/2008 від 17 червня 2008 року про право, що застосовується до договірних зобов'язань (Рим I) зазначено: «Індивідуальний трудовий договір регулюється правом, обраним сторонами відповідно до статті 3. Проте цей вибір не може спричинити позбавлення працівника захисту, який йому надається положеннями, від яких не дозволяється відступати з допомогою угоди» [14]. В абзаці (34) цього Регламенту зазначено: «Норма по відношенню до індивідуального трудового договору не повинна зашкоджувати застосуванню імперативних положень країни, куди був відкомандирований робітник відповідно до Директиви Європейського Парламенту та Ради 96/71/ЄС від 16 грудня 1996 року про відкомандирування робітників в рамках надання послуг» [14]. Ця норма в трудовому праві отримала назву принципу *in favorem* (на їх користь), відповідно до якого згода сторін може тільки покращити становище працівників порівняно із законодавством.

У більшості країн, зокрема в США, Великобританії, Італії, ФРН, Канаді, Швеції застосовується колізійна прив'язка «закон автономії волі», тобто пріоритет вибору права надається національній системі права сторонами трудового договору [18, с. 179]. В абзаці 3 ст. 48 Закону Ліхтенштейн 1996 р. «Про міжнародне приватне право» наголошується: «Вибір права береться до уваги тільки тоді, коли він здійснений прямо вираженим чином» [4]. Це означає, що сторони, укладаючи трудовий контракт, можуть самостійно обирати право країни, якому підпорядковують свої трудові правовідносини. Тому при виборі правової норми з регулювання трудових відносин з іноземним елементом необхідно з'ясовувати їх характер, законодавством якої країни вони регулюються.

Ст. 43 Закону України від 23 червня 2005 року «Про міжнародне приватне право» містить загальне колізійне правило щодо вибору права сторонами договору за їхньою згодою, де «сторони договору можуть обирати право, що застосовується до договору, крім випадків, коли вибір права прямо заборонено законами України» [16], [21]. Зокрема, у сфері договірного права (*lex voluntatis*) ефективно втілюються колізійні норми про право щодо застосування трудових відносин, які визначені в договорах України з іноземними державами про правову допомогу [11], [12]. Також зауважується: «Якщо вибір законодавства не здійснено, укладення, зміна, скасування і закінчення трудових стосунків, а також вимоги, що впливають з них, регулюються законодавством тієї Договірної Сторони, на території якої робота є, була або мала бути виконана. Якщо працівник виконує роботу на території однієї Договірної Сторони, на підставі трудових відносин, які пов'язують його з головним підприємством на території іншої держави, укладення, зміна і закінчення трудових відносин, а також вимоги, що впливають з них, регулюються законодавством тієї Договірної сторони» (п. 2 ст. 42 Договорів про правову допомогу з Молдовою і Польщею) [11], [12].

Також слід звернути увагу на те, що цивільні кодекси окремих країн можуть містити правові норми трудового права. Така норма закріплена в Увідному законі 1896 р. до Цивільного укладення Німеччини, де вказується, що «в разі відсутності вибору права трудові договори і трудові відносини підпорядковуються праву тієї країни, у якій працівник при виконанні договору звичайно виконує свою роботу, навіть якщо він тимчасово направлений в яку-небудь іншу країну, чи в якій перебуває комерційне обзаведення найманого працівника, якщо він виконує свою звичай-

ну роботу не в одній і тій же країні...» (абз. 2 ст. 30) [2], тобто в даному разі також застосовується колізійна прив'язка закону місця знаходження роботодавця. Подібна норма закріплена в абзаці 2 § 44 Австрійського закону «Про міжнародне приватне право» 1978 р., де зазначено: «Якщо працівник виконує свою роботу в кількох країнах і якщо він не має звичайного місця роботи, то визначається право тієї країни, в якій роботодавець має звичайне місце перебування» [3]. Таким чином, дана правова норма вносить до правового становища працівника певну стабільність, гарантію. В абзаці 2 ст. 121 Федерального закону Швейцарії «Про міжнародне приватне право» 1987 р. зазначено: «Якщо працівник звичайно виконує свої трудові обов'язки в кількох державах, до трудового договору застосовується право місця ділового обзаведення або, в разі відсутності такого, право місця проживання чи звичайного перебування наймача» [6]. У Законі Ліхтенштейна 1996 р. «Про міжнародне приватне право» зазначено: «Якщо працівник звичайно виконує свою роботу в більш ніж одній країні або якщо він не має звичайного місця роботи, то визначальним є право тієї країни, у якій роботодавець має своє звичайне місце перебування» [4]. У ч. 2 ст. 8 Регламенту Європейського парламенту та ради (ЄС) № 593/2008 від 17 червня 2008 року про право, що застосовується до договірних зобов'язань (Рим I) вказується: «За відсутності вибору сторонами права, що підлягає застосуванню до індивідуального трудового договору, цей договір регулюється правом країни, в якій – або, за відсутності такої, – країни, з якої працівник на виконання договору звичайно виконує свою роботу. Країна, в якій зазвичай виконується робота, не вважається такою, що була змінена, якщо працівник тимчасово виконує свою роботу в іншій країні» [14]. Ч. 3 цього Регламенту зазначає: «Якщо право, що підлягає застосуванню, не може бути визначене на підставі частини 2 то договір регулюється правом країни, де знаходиться установа, що найняла працівника, то застосовується право цій другій країні» [14]. У ч. 4 ст. 8 цього Регламенту зазначено: «У разі, якщо з усіх обставин справи витікає, що договір явно має більш тісний зв'язок з іншою країною, ніж та, що вказана у частині 2 або 3, то застосовується право цієї іншої країни» [14]. У першому випадку використовується відсилання до закону місця звичайного виконання роботи, у другому – відсилання до закону місця знаходження керівної установи, що найняла працівника.

У практиці в деяких країнах при регулюванні трудових відносин застосовується колізійна прив'язка «принцип найтіснішого зв'язку». Вона використовується в разі множинності випадків міжнародної праці. Ця прив'язка може враховувати комплекс чинників чи один домінуючий чинник, який дає змогу з'єднати трудовий договір з конкретною країною. І. Я. Кисельов такими «зв'язувальними чинниками» вважає: місце знаходження роботи, керівництва підприємства, спільне громадянство сторін трудового договору, джерело отримання робітником виробничих інструкцій, джерело виплати заробітної плати і її валюти, мову трудового договору тощо) [18, с. 179]. Так, ст. 22 з назвою «Держави з більш ніж однією правовою системою» Регламенту Європейського парламенту та ради (ЄС) № 593/2008 від 17 червня 2008 року про право, що застосовується до договірних зобов'язань (Рим I) в частині 1 цього Регламенту, зазначає: «Якщо держава складається з декількох територіальних одиниць, кожна із яких має свої власні норми права у сфері договірних зобов'язань, то кожна територіальна одиниця розглядається як країна з метою визначення права, що підлягає застосуванню відповідно до цього Регламенту» [14]. У ч. 2 цього Регламенту вказано: «Держава-член, у якій різні територіальні одиниці мають свої власні норми права в сфері договірних зобов'язань, не зобов'язана за-

стосовувати цей Регламент до колізій, що торкаються виключно законів цих територіальних одиниць» [14]. У цьому разі кумулятивні колізійні норми містять прив'язки і різні колізійні рішення, де необхідно знайти загальне правило щодо застосування правової системи, з котрою дані правовідносини найбільш тісно зв'язані. С. М. Сергєєва вважає, що вживання «гнучкої колізійної формули найтіснішого зв'язку не уявляється переважним рішенням колізійного питання в цей час. Ця формула, будучи універсальною не тільки для трудових відносин з іноземним елементом, але і для всього предмету МПП, створює лише видимість уніфікації, оскільки поняття «найтісніший зв'язок» є суб'єктивним і потребує тлумачення, однозначність якого забезпечити неможливо» [25, с. 11].

У країнах Євросоюзу підсудність справ з конфліктів із трудових законів розглядається шляхом застосування Брюссельської конвенції 1968 р. про юрисдикцію і виконання судових рішень по цивільних і комерційних справах (у редакції 1989 р.), яка встановлює, суди якої держави мають юрисдикцію з цивільних і трудових справ за участю іноземного елемента. Дана конвенція встановлює єдину підсудність для всіх спорів з трудових відносин за місцем виконання роботи (п. 1 ст. 5). Відповідно до п. 1 ст. 4 Регламенту № 44/2001 Ради ЄС «Про юрисдикцію, визнання і виконання судових рішень у цивільних і комерційних справах» від 22 грудня 2000 р. зазначено: «Якщо відповідач не має постійного місця проживання в країні-члені ЄС, юрисдикція судів кожної з країн-членів ЄС відповідно до статей 22 і 23 теперішнього Регламенту визначається відповідно до законодавства цих країн-членів ЄС» [13]. П. 2. ст. 18 цього Регламенту зазначає: «Коли працівник укладає індивідуальний трудовий договір з роботодавцем, котрий не має постійного місця знаходження в країні-члені ЄС, але має філіал, представництво чи іншу установу в одній із країн-членів ЄС, роботодавець буде розглядатися, як такий, що має постійне місце знаходження в цієї країні по справах, які впливають із діяльності філіалів, представництв, установ» [13]. У даному разі суд обирається за місцем знаходження діяльності, філіалів, представництв, установ. В абзаці 1 ст. 115 Федерального закону Швейцарії «Про міжнародне приватне право» 1987 р. зазначено: «Позови з трудового договору розглядаються швейцарським судом за місцем мешкання відповідача або за місцем звичайного виконання працівником своїх трудових обов'язків» [6], у абзаці 2 ст. 115 цього Федерального закону вказано, що «Працівник також має право подати позов за місцем мешкання або звичайного перебування в Швейцарії» [6], таким чином позови розглядаються і подаються за місцем мешкання (перебування) відповідача або місця виконання трудових обов'язків і основним критерієм у виборі підсудності є місце проживання відповідача.

Висновки і пропозиції. Таким чином, одними з основних проблем міжнародного приватного права у сфері трудових відносин з іноземним елементом є колізійна і матеріально-правова. Проблема вибору правової норми між національними іноземними законодавствами держав і цей вибір права залежить від правопорядків різних країн світу. Для українських громадян, які працюють за кордоном з іноземним наймачем, національне колізійне право переважно використовує колізійну прив'язку до права країни працевлаштування. Отже, трудові відносини українських громадян за кордоном залежать від політики іноземної держави у сфері працевлаштування, тобто приймаючої конкретної сторони Держави працевлаштування. Слід зауважити: щоб подолати труднощі у сфері трудових правовідносин з іноземним елементом при виборі правопорядку, потрібно досягнути згоди про визнан-

ня і прийняття загальних принципів, на яких встановлена межа законодавчої компетенції країн. У правозастосовній практиці подолання колізії нормативних актів може здійснюватися шляхом правотворчим, тобто прийняттям нового або скасування старого правового акта, внесенням змін і доповнень до чинного правового акта.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України від 5 листопада 2015 року № 761-VIII «Про зовнішню трудову міграцію» / ВВР України. – 2015. – № 49–50. – Ст. 46.
2. Вводный закон 1896 г. к Гражданскому уложению Германии (на русском языке, выдержки) // Международное частное право: Иностранное законодательство / Предисл. А.Л. Маковского; сост. и научн. ред. А. Н. Жильцов, А. И. Муранов. – М.: «Статут», 2000. – С. 268–287.
3. Закон Австрии 1979 г. о международном частном праве (на русском языке) // Международное частное право: Иностранное законодательство / Предисл. А. Л. Маковского; сост. и научн. ред. А. Н. Жильцов, А. И. Муранов. М.: «Статут», 2000. – 892 с. С. 156–180.
4. Закон Лихтенштейна 1996 г. о международном частном праве (на русском языке) // Международное частное право: Иностранное законодательство / Предисл. А. Л. Маковского; сост. и научн. ред. А. Н. Жильцов, А. И. Муранов. М.: «Статут», 2000. – С. 404–421.
5. Закон Польши о международном частном праве 1965 г. (на русском языке). Режим доступа: <https://pravo.hse.ru/intprilaw/doc/041101>
6. Закон Швейцарии 1987 о международном частном праве (на русском языке) // Иностранное законодательство / Предисл. А. Л. Маковского; сост. и научн. ред. А. Н. Жильцов, А. И. Муранов. М.: «Статут», 2000. – С. 628–673.
7. Указ Венгрии 1979 г. о международном частном праве (на русском языке) // Международное частное право: Иностранное законодательство / Предисл. А. Л. Маковского; сост. и научн. ред. А. Н. Жильцов, А. И. Муранов. М.: «Статут», 2000. – С. 228–249.
8. Конвенция о юрисдикции и приведении в исполнение судебных решений по гражданским и коммерческим делам (Лугано, 16 сентября 1988 года). Режим доступа: uristu.com/library/konvencii/konvenciy_594/
9. Конвенция о праве, применимом к договорным обязательствам (Рим, 19 июня 1980 года). Режим доступа: uristinfo.net/.../2509-konvencija-o-prave-primenimom-k-dogovornym-...
10. Кодекс законів про працю України: Науково-практичний коментар / [І. В. Арістова, В. В. Безусий, С. О. Бондар та ін.] за ред. О. О. Погрібного, М. І. Іншина, І. М. Шопіної. – К.: Правова єдність, 2009. – 456 с.
11. Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 24 травня 1993 року.
12. Договір між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 13 грудня 1993 року.
13. Регламент № 44/2001 Совета ЕС о юрисдикции, признании и исполнении судебных решений по гражданским и коммерческим делам (Брюссель, 22 декабря 2000 года) Режим доступа: zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a84
14. Регламент Европейского парламенту та ради (ЕС) № 593/2008 від 17 червня 2008 року про право, що застосовується до договірних зобов'язань (Рим-I). Режим доступа: old.minjust.gov.ua/file/31424
15. Богуславский М. М. Международное частное право: учебник / М. М. Богуславский. – М.: Юрист, 2006. – С. 462–483.
16. Васильченко В. В. Науково-практичний коментар Закону України «Про міжнародне приватне право». – К.: Істина, 2007. – 200 с.
17. Звеков В. П. Международное частное право [Текст]: курс лекций / В. П. Звеков. – М.: Норма: Ифра-М, 1999. – 686 с.
18. Киселев И. Я. Зарубежное трудовое право. Учебник для вузов. – М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА М, 1998. – 263 с.
19. Международное частное право: современные проблемы / Афанасьева Л. А., Бабаев М. Х., Барятянц Н. Р., Бардина М. П., и др.; Отв. ред. Богуславский М. М. – М.: ТЕИС, 1994. – 507 с.
20. Міжнародне приватне право: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. проф. В. П. Жушмана та доц. І. А. Шуміло. – Х.: Право, 2011. – 320 с.

21. *Міжнародне приватне право*. Науково практичний коментар Закону / За ред. доктора юрид. наук, проф. А. Довгерта. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2008. – 352 с.
22. *Міжнародне приватне право: підручник* / за ред. А. С. Довгерта і В. С. Кисіля. – 2-ге видання, – К.: Алерта, 2014. – 656 с.
23. *Мнушко З. Н., Чмыхало Н. В.* Трудовое право в условиях рыночной экономики: Учеб. пособ. для студ. вузов. – Х.: Изд-во НФАУ; Золотые страницы, 2002. – 184 с.
24. *Проблемы современного международного частного права*. Сборник обзоров. – М. – 1988. – 254 с.
25. *Сергеева С. М.* Нормативно-правове регулювання трудових відносин, ускладнених іноземним елементом. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня к.ю.н. за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право та цивільний процес сімейне право; міжнародне приватне право. Одеса, 2004. – 20 с.
26. *Трудовое право Франции*: Сборник нормативных актов. / Сост., отв. ред. и автор вступн. статьи Н. А. Муцинова. – М.: Изд-во УДН, 1985 – 120 с.
27. *Юридична енциклопедія*: В 6 т. /Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: «Укр. енцикл.», 1998. – Т. 2: Д–Й. – 1999. – 744 с; – К.: «Укр. енцикл.», 2001. – Т. 3: К–М. – 2001. – 792 с.

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy vid 5 lystopada 2015 roku № 761-VIII «Pro zovnishniu trudovu mihratsiiu» / VVR Ukrainy. – 2015. – № 49–50. – St. 46.
2. Vvodnyi zakon 1896 h. k Hrazhdanskomu ulozheniyu Hermanyy (na russkom yazyke, vyderzhky) // Mezhdunarodnoe chastnoe pravo: Ynostrannoe zakonodatelstvo / Predysl. A. L. Makovskoho; sost. y nauchn. red. A. N. Zhylytsov, A. Y. Muranov. – M.: «Statut», 2000. – S. 268–287.
3. Zakon Avstryi 1979 h. o mezhdunarodnom chastnom prave (na russkom yazyke) // Mezhdunarodnoe chastnoe pravo: Ynostrannoe zakonodatelstvo / Predysl. A. L. Makovskoho; sost. y nauchn. red. A. N. Zhylytsov, A. Y. Muranov. M.: «Statut», 2000. – 892 s. S. 156–180.
4. Zakon Lykhtenshteina 1996 h. o mezhdunarodnom chastnom prave (na russkom yazyke) // Mezhdunarodnoe chastnoe pravo: Ynostrannoe zakonodatelstvo / Predysl. A. L. Makovskoho; sost. y nauchn. red. A. N. Zhylytsov, A. Y. Muranov. M.: «Statut», 2000. – S. 404–421.
5. Zakon Polshy o mezhdunarodnom chastnom prave 1965 h. (na russkom yazyke). Rezhym dostupu: <https://pravo.hse.ru/intprilaw>
6. Zakon Shveysaryi 1987 o mezhdunarodnom chastnom prave (na russkom yazyke) // Ynostrannoe zakonodatelstvo / Predysl. A. L. Makovskoho; sost. y nauchn. red. A. N. Zhylytsov, A. Y. Muranov. M.: «Statut», 2000. – S. 628–673.
7. Ukaz Venhryi 1979 h. o mezhdunarodnom chastnom prave (na russkom yazyke) // Mezhdunarodnoe chastnoe pravo: Ynostrannoe zakonodatelstvo / Predysl. A. L. Makovskoho; sost. y nauchn. red. A. N. Zhylytsov, A. Y. Muranov. M.: «Statut», 2000. – S. 228–249.
8. Konventsiya o yurysdyktsyy y pryvedenyy v yspolnenye sudebnykh resheniy po hrazhdanskym y kommercheskym delam (Luhan, 16 sentiabria 1988 hoda). Rezhym dostupu: uristu.com/library/konventsii/konvencyi_594/
9. Konventsiya o prave, pryimenom k dohovornym obiazatelstvam (Rym, 19 yiunia 1980 hoda). Rezhym dostupu: uristinfo.net/.../2509-konventsiya-o-prave-primenimom-k-dogovornym-...
10. Kodeks zakoniv pro pratsiu Ukrainy: Naukovo-praktychnyi komentar / [I. V. Aristova, V. V. Bezusyi, S. O. Bondar ta in.] za red. O. O. Pohribnoho, M. I. Inshyna, I. M. Shopinoi. – K.: Pravova yednist, 2009. – 456 s.
11. Dohovir mizh Ukrainoiu i Respublikoiu Polshcha pro pravovu dopomohu ta pravovi vidnosyny u tsyvilnykh i kryminalnykh spravakh vid 24 travnia 1993 roku.
12. Dohovir mizh Ukrainoiu i Respublikoiu Moldova pro pravovu dopomohu ta pravovi vidnosyny u tsyvilnykh i kryminalnykh spravakh vid 13 hrudnia 1993 roku.
13. Rehlament № 44/2001 Soveta ES o yurysdyktsyy, pryznanyy u yspolnenyy sudebnykh resheniy po hrazhdanskym y kommercheskym delam (Briussel, 22 dekabria 2000 hoda) Rezhym dostupu: zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a84
14. Rehlament Yevropeiskoho parlamentu ta rady (IeS) № 593/2008 vid 17 chervnia 2008 roku pro pravo, shcho zastosovuietsia do dohovirnykh zobov'язan (Rym-I). Rezhym dostupu: old.minjust.gov.ua/file/31424
15. Bohuslavskiy M. M. Mezhdunarodnoe chastnoe pravo: uchebnyk / M. M. Bohuslavskiy. – M.: Yuryst, 2006. – S. 462–483.
16. Vasylychenko V. V. Naukovo-praktychnyi komentar Zakonu Ukrainy «Pro mizhnarodne pryvatne pravo». – K.: Istyna, 2007. – 200 s.

17. Zvekov V. P. Mezhdunarodnoe chastnoe pravo [Tekst]: kurs lektsyi / V. P. Zvekov. – M.: Norma: Yfra-M, 1999. – 686 s.
18. Kyselev Y. Ia. Zarubezhnoe trudovoe pravo. Uchebnyk dlia vuzov. – M.: Yzdatelskaia hruppa NORMA-YNFRA M, 1998. – 263 s.
19. Mezhdunarodnoe chastnoe pravo: sovremennye problemy / Afanaseva L. A., Babaev M. Kh., Baratiants N. R., Bardyna M. P., y dr.; Otv. red. Bohuslavskiy M. M. – M.: TEYS, 1994. – 507 s.
20. Mizhnarodne pryvatne pravo: pidruch. dlia stud. vyshch. navch. zakl. / za red. prof. V. P. Zhushmana ta dots. I. A. Shumilo. – Kh.: Pravo, 2011. – 320 s.
21. Mizhnarodne pryvatne pravo. Naukovo praktychnyi komentar Zakonu / Za red. doktora yuryd. nauk, prof. A. Dovherta. – Kh.: TOV «Odissei», 2008. – 352 s.
22. Mizhnarodne pryvatne pravo: pidruchnyk / za red. A. S. Dovherta i V. S. Kysilia. – 2-he vydannia, – K.: Alerta, 2014. – 656 s.
23. Mnushko Z. N., Chmykhalo N. V. Trudovoe pravo v usloviakh rynochnoi ekonomiky: Ucheb. posob. dlia stud. vuzov. – Kh.: Yzd-vo NFAU; Zolotyie stranytsy, 2002. – 184 s.
24. Problemy sovremennoho mezhdunarodnoho chastnoho prava. Sbornyk obzorov. – M. – 1988. – 254 s.
25. Serhieieva S. M. Normatyvno-pravove rehuliuвання трудових відносин, ускладнених іноземним елементом. Avtoreferat dysertatsii na здобuttia naukovoho stupenia k.i.u.n. za spetsialnistiu 12.00.03 – tsyv-ilne pravo ta tsyvilnyi protses simeine pravo; mizhnarodne pryvatne pravo. Odesa, 2004. – 20 s.
26. Trudovoe pravo Frantsyy: Sbornyk normatyvnykh aktov. / Sost., otv. red. y avtor vstupn. staty N. A. Mutsynova. – M.: Yzd-vo UDN, 1985 – 120 s.
27. Yurydychna entsyklopediia: V 6 t. /Redkol.: Iu. S. Shemshuchenko (holova redkol.) ta in. – K.: «Ukr. entsykl.», 1998. – T. 2: D–I. – 1999. – 744 s; – K.: «Ukr. entsykl.», 2001. – T. 3: K–M. – 2001. – 792 s.